

Uppdaterad åtgärdstabell 2025–2030 för Åtgärdsprogram för rikkärr

Inklusive arterna gulyxne (*Liparis loeselii*) VU,
kalkkärrsgrynsnäcka (*Vertigo geyeri*) NT och större
agatsnäcka (*Cochlicopa nitens*) EN

Åtgärdstabellen har upprättats av
Nina Söderström, Länsstyrelsen Dalarna
och
Urban Gunnarsson, SLU Artdatabanken

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen Dalarnas län

Tel: 010-22 50 000

E-post: dalarna@lansstyrelsen.se

Postadress: Åsgatan 38, 791 84 Falun

Internet: www.lansstyrelsen.se/dalarna

Omslag: Skogsgölen, Östergötland, foto Tommy Karlsson

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen. Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för bevarande av rikkärr 2006–2010 togs fram av Sebastian Sundberg; Uppsala universitet, och har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Uppsala län fram till 2013 och från 2018 av Länsstyrelsen i Dalarnas län. Programmet redovisades 2018 av Länsstyrelsen i Dalarnas län och förlängdes i sin nuvarande form fram till 2023. Denna åtgärdstabell har uppdaterats av Urban Gunnarsson, SLU Artdatabanken, efter inhämtande av synpunkter på prioritering av framtida åtgärder från samtliga ingående län. Vid uppdateringen av åtgärdstabellen har vision, långsiktiga och kortsiktiga mål uppdaterats.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2025–2030 för att naturtypen rikkärr, samt arterna gulyxne, kalkkärrsgrynsnäcka och större agatsnäcka, ska kunna få förbättrad bevarandestatus i Sverige. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för naturtypen och dess arter ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för Rikkärr, ISBN 978-91-620-5601-8.

Stockholm mars 2026

Maria Widemo
Chef Artenheten

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade i februari 2026 att fastställa en uppdaterad åtgärdstabell med uppdaterad vision, långsiktiga och kortsiktiga mål för åtgärdsprogrammet för rikkärr (NV-05564-24). Tabellen är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2025–2030.

När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator redovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och SLU Artdatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för rikkärr fastställs.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	4
INNEHÅLL	5
BAKGRUNDSBESKRIVNING	6
Hotbild	7
Ingående arter	7
Åtgärdsprogrammets utveckling	9
VISION OCH MÅL	10
Vision	10
Långsiktigt mål	11
Kortsiktigt mål	11
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	12
Dialog och samverkan	12
Kontinuerlig rådgivning, information och vägledning	12
Nytryck av informationsfolder om rikkärr samt handbok för skötsel och restaurering av rikkärr	12
Kurser om restaurering och skötsel av rikkärr	12
Prioriteringslista för åtgärder i rikkärr samt områdesskydd	12
Områdesskydd	13
Aktiva åtgärder i fält	13
Hydrologisk restaurering	13
Röjning och andra restaureringsåtgärder	14
Hävd (underhållsröjning, slåtter eller bete)	14
Test av alternativa skötselmetoder	15
Populationsförstärkande åtgärder genom återinplanteringsförsök med gulyxne och snäckor (främst större agatsnäcka) inklusive framtagande av utsättningsplaner	15
Datainsamling och analyser	16
Inventering av insekter, spindlar och landmollusker	16
Kompletterande inventeringar av rikkärr inklusive sammanställningar av utförda inventeringar	16
Sammanställning av de länsvisa rikkärrsinventeringarnas data inklusive nationella GIS-skikt	17
Uppföljning av arter och habitat	17
Uppföljning av åtgärder	17
Framtagande av manual för uppföljning av åtgärder i rikkärr	18
REFERENSER	19
BILAGA 1.	21

Bakgrundsbeskrivning

Rikkärr är en artrik våtmarkstyp som bildas i kärr med basatjonrikt grundvatten. Termen rikkärr kommer just av att de är artrika i förhållande till andra myrtyper och inte för att de är extra näringsrika. Tvärt om är rikkärr oftast ganska näringsfattiga och de är främst begränsade av fosfor då höga kalkhalter gör att fosfor komplexbinds i stor utsträckning, vilket gör det svårtillgängligt för växterna.

Rikkärren har ett stort spann i karaktär; allt ifrån medelrikkärr, som har något lägre pH och kalkhalt med en större diversitet i mossor, till extremrikkärr eller kalkkärr som har högt pH och höga halter av kalcium och en större diversitet av kalkkrävande kärlväxter. I kalkrika områden kan kalk fällas ut som kalktuff eller bleke när grundvatten flödar ut i källor eller sjöbottnar och kan då bilda mycket speciella miljöer.

Rikkärr finns spridda över hela Sverige men är mer koncentrerade i områden med kalkrik berggrund så som Öland, Gotland och Storsjöregionen i Jämtland eller i områden med kalkrika sediment till exempel i norra Uppland och sydöstra Gästrikland. Totalt sett har Jämtland den absolut största arealen rikkärr i landet (Gunnarsson 2014) men det finns även stora arealer rikkärr i fjällnära områden i de andra Norrlandslänen och på Gotland.

Rikkärren har ofta haft en historisk hävd i form av slåtter eller bete. Den rika förekomsten av främst halvgräs ute i kärren gjorde ofta att de lämpade sig för foderbärgning under år då skördarna annars var knappa. Alternativt kunde man ha djur betandes ute på rikkärren, vilket var vanligare i södra Sverige.

Restaurering av rikkärr är en viktig del i arbetet med restaureringsförordningen för att fram till 2050 uppnå gynnsam bevarandestatus för 90 % av naturtypens areal i samtliga biogeografiska regioner. Restaureringen behöver oftast efterföljas av lämplig skötsel för att långsiktig upprätthålla gynnsam bevarandestatus för rikkärren.

Våtmarkssatsningen har resulterat i att stora arealer våtmarker har återställts hydrologisk genom igenläggning av diken, vilket har varit positivt för våtmarkernas utveckling i Sverige. Åtgärder för rikkärrsarter har också kunnat finansieras genom satsningen de senaste åren. En fortsatt våtmarkssatsning är en förutsättning för att kunna genomföra detta åtgärdsprogram samt för att uppnå restaureringsförordningens mål.

Hotbild

Det senaste århundradet har utvecklingen varit negativ för rikkärren. Dikning av våtmarker för skogs- och jordbruksändamål och vattenståndsregleringar i samband med torvtäkter och kalkbrott har sänkt grundvattennivåerna samtidigt som hävden i kärren har upphört. Detta har lett till en accelererad igenväxning av både träd, buskar och en mer högvuxen konkurrenskraftig flora såsom vass, ag och blåtåtel, med följd att den ljuskrävande och konkurrenssvaga rikkärnsfloran försvunnit från många kärr. Näringsläckage från närliggande jordbruksmark såväl som kvävenedfall har också varit negativt påverkande faktorer. Klimatförändringarna innebär ytterligare utmaningar för rikkärren och har redan sannolikt redan påverkat exempelvis genom mer extrema vattenståndsfluktuationer.

Vid senaste artikel 17 rapporteringen till EU:s art- och habitatdirektiv bedömdes bevarandestatus för rikkärren i de biogeografiska regionerna kontinental och boreal som dåligt respektive otillfredsställande och båda hade en negativ trend (Naturvårdsverket 2025). I den mer opåverkade alpina regionen bedömdes tillståndet som gynnsamt (Naturvårdsverket 2025).

Ingående arter

I åtgärdsprogrammet är tre arter inkluderade; gulyxne (*Liparis loeselii*), kalkkärrsgrynsnäcka (*Vertigo geyeri*) och större agatsnäcka (*Cochlicopa nitens*). Alla tre är rikkärnsarter som missgynnats av rikkärren försvinner och idag är den utpräglade rikkärnsarten gulyxne rödlistad som sårbar (VU), kalkkärrsgrynsnäcka som nära hotad (NT) och större agatsnäckan som starkt hotad (EN) (Artdatabanken 2020). De tre arterna har lite olika krav på sina livsmiljöer och skötselregim. Skötsel för att gynna dessa arter ger i många fall artrika och välmående rikkärr som resultat.

Gulyxne är en liten (5–20 cm hög) orkidé med blekt gulgröna glessittande blommor. Utbredningen sträcker sig från Skåne, längs med ostkusten upp till Gästrikland. I landhöjningstrakter växer den främst i öppna rikkärr, ibland gungflyartade, där den oftast inte är beroende av hävd. Längre söderut växer den även i mindre blöta rikkärr och kalkkärr samt i rika strandängar med utströmmande grundvatten där den generellt anses vara hävdberoende och gynnad av lättare trampstörningar. En sammanställning över aktuell nationell status för arten gjordes av Sundberg (2022).

Kalkkärrsgrynsnäcka är en liten landsnäcka med ett högervridet skal som är 1,7–1,9 mm långt. Kalkkärrsgrynsnäckan skiljs från den snarlika otandade grynsnäckan (*Vertigo genesii*) genom att ha fyra små vita tänder på insidan av

skalmynningen. Identifiering är dock en utmaning som kräver en hel del övning. Arten är utbredd över hela Sverige upp till trädgränsen, dock med stora luckor i förekomst. Arten återfinns i öppna rikkärr i höjdsiktet mellan grundvattennivån och tuvornas baser i brunmossemattor. Den är mycket känslig för uttorkning och kräver därför stabil hydrologi och förekommer inte i kärr med större vattenståndsfluktuationer (von Proschwitz m.fl. 2023).

Större agatsnäcka är upp till 7,5 mm lång och 3,2 mm bred, genomskinlig och glänsande mörkbrun. Arten finns i fyra delområden i Sverige; i Uppland inklusive sydligaste delen av Gästrikland, Gotland, Östergötlands kalkområde och Skåne. Större agatsnäcka återfinns, förutom i rikkärr, också i ofta vide- eller askdominerade sumpskogar där den ofta lever i gräs- och bladförnan i randen till videbuskage och trädsamlingar. Liksom kalkkärrsgrynsnäckan är den känslig för uttorkning (von Proschwitz m.fl. 2023).

Omnämnda i åtgärdsprogrammet, utan att ingå som utpekade ÅGP-arter, är otandad grynsnäcka (*Vertigo genesii*), smalgrynsnäcka (*Vertigo angustior*) och större grynsnäcka (*Vertigo moulinsiana*), som omfattas av art- och habitatdirektivet. Otandad grynsnäcka är bunden till kalkkärr och finns längs hela fjällkedjan samt i låglandet i Jämtland, Östergötland och Västergötland. Smalgrynsnäcka har en något bredare ekologisk nisch och återfinns, förutom i kalkkärr, i fuktiga halvöppna ädellövskogar, alvarmarker och torrängar. Större grynsnäcka är bara funnen i ett begränsat område i sydvästra Skåne. På europeiska kontinenten förekommer större grynsnäcka längs vattendrag, i näringsrika högörtskärr och i kalkkärr.

Åtgärdsprogrammets utveckling

Åtgärdsprogrammet för bevarande av rikkärr antogs 2006 och hade då en giltighetstid från 2006 till 2010 (Sundberg 2006), för att sedan förlängas till 2013. En utvärdering av insatser till och med 2013 gjordes av Länsstyrelsen Uppsala län (Gunnarsson 2014) och åtgärdsprogrammet förlängdes därefter till 2019 med oförändrad åtgärdstabell. Den senaste programredovisningen avhandlar huvudsakligen åtgärder som gjorts efter 2013 dvs. perioden 2014–2018 och redovisades i Wigge & Gunnarsson (2018). Denna uppdatering av åtgärdstabellen gäller delvis retrospektivt för åren 2019 till 2024, eftersom åtgärdsprogram saknades dessa år, men de ekonomiska kalkylerna gäller för perioden 2025 till 2030. Åtgärdsprogram för rikkärr är ett av de större åtgärdsprogrammen och omfattar alla Sveriges län utom Blekinge.

Den beräknade kostnaden för åtgärdsprogrammet som behöver täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 21 980 000 kr under perioden 2025–2030. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram. Den totala beräknade kostnaden för åtgärdsprogrammet för alla finansiärer uppgår till nästan 140 miljoner kr för perioden 2025–2030. Den största delen av åtgärdsarbetet beräknas täckas av anslaget för regeringens våtmarkssatsning.

Vision och mål

Vision

Visionen är att samtliga rikkärr i framtiden ska ha en ostörd hydrologi och det ska finnas tillräckligt stora arealer för att rikkärren ska vara motståndskraftiga mot effekterna av de pågående klimatförändringarna, och nå gynnsam bevarandestatus.

I den kontinentala biogeografiska regionen ska ytan av rikkärr ha ökat med 50 %, genom restaurering och återetablering av nu övergödda och igenväxta miljöer.

Hävd i form av bete och slåtter ska finnas på en representativ andel av ytan i hela landet. Det ska finnas en god och bred kunskap över hur olika rikkärr ska skötas på bästa sätt, utifrån de olika förutsättningar som finns beträffande förekomst av prioriterade arter, hydrologi, torvdjup, region, och hävdhistoria. Det ska också finnas bra kunskap om var rikkärren finns och om den biologiska mångfald som finns representerad i dem.

Populationer av rikkärrens i dag hotade taxa ska vara stabila (taxa som naturligt har små populationer i landet) eller ha ökat (taxa som har minskat kraftigt under 1900-talet) på naturlig väg, genom skydd, väl anpassad skötsel och restaureringar, eller genom återintroduktioner. Uppenbara lokala hot ska ha avvägrats.

Skötseln av rikkärren ska vara integrerad med skötseln av andra omkringliggande naturtyper, där rikkärren ofta är bara en del av det landskap som många organismer nyttjar.

En hög andel av Sveriges befolkning ska känna till rikkärren och ha möjlighet att uppleva deras skönhet, biologiska mångfald och kulturhistoria.

Långsiktiga mål (2045)

- På längre sikt ska minst 500 ha rikkärr slätterhävdas i landet, med minst 100 ha i vardera Götaland och Svealand samt 200 ha i Norrland.
- Den hävdade arealen rikkärr ska ha ökat till minst 2500 hektar med en regelbunden hävd (slätter eller bete).
- Totalt ska åtgärder ha genomförts på 60 % av arealen rikkärr fram till 2040 och 90 % fram till 2050 så att de kan uppnå gott tillstånd. Detta innebär bland annat att de ska ha restaurerats med avseende på avvattande diken och öppnats upp genom röjning i boreal och kontinental region. Detta innebär också att av de idag uppskattade rikkärrensarealerna 1300 km² i boreal och 4,3 km² i kontinental, ska åtgärder för att uppnå gott tillstånd ha genomförts på minst 780 km² respektive 2,58 km² till 2040, samt 1170 km² respektive 3,87 km² till 2050. Nödvändigt skydd behöver vidtas för att säkra rikkärrens ekologiska status.
- Skötsel och restaureringsåtgärder ska ha anpassats efter alla kända förekommande organismgrupper. För att detta ska vara möjligt behövs god kännedomen om insekter, spindlar och landmollusker i Sveriges rikkärr och kunskap om arternas specifika behov.
- Gulyxne bör finnas kvar på minst 200 lokaler i landet och större agatsnäcka bör finnas på minst 100 lokaler.
- I områden med vikande populationer ska trenden ha vänt till ökande för de i åtgärdsprogrammet utpekade arterna.

Kortsiktiga mål (2030)

- Minst 30 % av den totala rikkärrensarealen ska ha gott tillstånd och restaureringsåtgärder ha genomförts i områden som inte har gott tillstånd i boreal och kontinental region till 2030
- Minst 150 lokaler med gulyxne, 150 lokaler med kalkkärsgrynsnäcka, och 20 lokaler med större agatsnäcka ska ha ett ändamålsenligt skydd och en anpassad skötsel
- Gulyxne, större agatsnäcka, kalkkärsgrynsnäcka, ska finnas kvar på samtliga aktuella lokaler med stabil eller ökande numerär på samtliga lokaler
- Diken ska under åtgärdsperioden ha dämmts eller lagts igen i minst 250 objekt i landet, varav minst tio objekt per län
- Under perioden ska ytterligare 400 rikkärr ha röjts och öppnats upp
- Den hävdade rikkärrensarealen ska ha ökat och vara minst 1 600 ha i Götaland och Svealand
- Slätterhävd ska ske på minst fem objekt med en sammanlagd yta av minst två hektar per län, och totalt ska minst 150 ha slätterhävdas, varav minst 90 ha i Götaland och Svealand
- Skötseln av hävdade rikkärr ska ha anpassats till de utpekade rikkärrsarterna

Åtgärder och rekommendationer

Dialog och samverkan

Åtgärder som föreslås i åtgärdstabellen under dialog och samverkan är:

- Kontinuerlig rådgivning, information och vägledning
- Nytryck av informationsfolder och handbok om rikkärr
- Kurser om restaurering och skötsel av rikkärr
- Prioriteringslista för skydd och restaurering av rikkärr
- Områdesskydd

Kontinuerlig rådgivning, information och vägledning

Alla län bör kunna bistå med kontinuerlig rådgivning, information och vägledning då det aktualiseras från privatpersoner och företag. Informationsinsatser till skogs- och jordbruksnäringen om hänsyn i anslutning till rikkärr behöver utföras för att se till att inte rikkärren far illa av markanvändningen. Skogsnäringen har ett sektorsansvar att ta hänsyn till rikkärr i synnerhet och våtmarker i allmänhet så att de inte kommer till skada vid brukande.

Nytryck av informationsfolder om rikkärr och handbok för skötsel och restaurering av rikkärr

En handbok för skötsel och restaurering av rikkärr har tagits fram (Hansson & Gunnarsson 2022) och även en broschyr (Introduktion till rikkärr -restaurering och skötsel, Länsstyrelsen Dalarna, utgiven 2024) som riktar sig till både en intresserad allmänhet och till markägare/brukare. Dessa trycksaker kan efter några år behöva uppdateras och nytryckas för att kunna förmedlas vidare till mottagargrupperna.

Kurser om restaurering och skötsel av rikkärr

Fördjupningskurser riktade till främst ÅGP-personal, reservatsförvaltare, entreprenörer och andra intressenter om skötsel- och restaureringsmetoder bör genomföras, där man bland annat redovisar och diskuterar resultat och erfarenheter från skötsel och restaureringar. Som ambitionsnivå ska ett kurstillfälle per år ges och då gärna i olika delar av landet. Handboken för skötsel och restaurering av rikkärr kan användas som kurslitteratur/underlag.

Prioriteringslista för åtgärder i rikkärr samt områdesskydd

Baserat på kunskaperna från de länsvisa rikkärrsinventeringarna görs en prioriteringslista för kärr som är lämpliga att restaurera och som på sikt kan aktualiseras för områdesskydd. Sammanställningen bör även innehålla information om vilket åtgärdsbehov som finns per objekt. Inom våtmarkssatsningen kan medel sökas för olika åtgärder, som igenläggning av diken, röjningar och återupptagen hävd. Att ha en sådan färdig objektslista med prioriterade områden underlättar planeringen med

det vidare åtgärdsarbetet samt att ha som underlag att gå vidare med vid olika former av områdesskydd.

Länsstyrelserna i Västerbottens län och Gotlands län har tidigare tagit fram en sådan kartläggning och prioritering och det visade sig vara en bra grund för att komma i gång med restaureringar. När man arbetar med prioriteringar för områdesskydd bör man verka för att prioritera skydd i de mest artrika och mångformiga rikkärren, men även att hävdhistoria kan vägas in i skyddsprocessen.

Områdesskydd

Naturrestat, biotopskydd eller naturvårdsavtal bör instiftas på ett urval av de högst prioriterade rikkärren i varje län. Även de rikkärr som ingår i myrskyddsplanen (Naturvårdsverket 2007) och som ännu inte har ett formellt skydd bör prioriteras. Både Länsstyrelsernas områdesskydd och Skogsstyrelsen kan bidra till att ytterligare öka arealen skyddade rikkärr. Även revidering av befintliga föreskrifter och skötselplaner för skyddade områden kan behövas. Skydd av art- och habitatdirektivens livsmiljötyper som inte uppfyller gynnsam bevarandestatus, vilket är fallet för rikkärr i boreal och kontinental region, är lämpligt, så att dessa särskilt värdefulla livsmiljötyper kan bevaras för framtiden (SOU 2025).

Aktiva åtgärder i fält

Åtgärder som föreslås i åtgärdstabellen under aktiva åtgärder i fält är:

- Hydrologisk restaurering,
- Rövning och andra restaureringsåtgärder
- Hävd (underhållsrövning, slåtter eller bete)
- Test av alternativa skötselmetoder
- Populationsförstärkande åtgärder genom återinplanteringsförsök med snäckor (främst större agatsnäcka) och gulyxne samt framtagande av utsättningsplaner

Hydrologisk restaurering

Diken har orsakat stora förluster av biologisk mångfald i rikkärr och är den enskilt största påverkan på myrar. Genom att lägga igen diken kan man säkra både att vatten hålls kvar i våtmarkerna, buffra mot översvämningar och att den biologiska mångfalden vidmakthålls. Under våtmarkssatsningen 2023 och 2024 har strax över 300 objekt (500 hektar) restaurerats, varav 30 objekt och 80 hektar har restaurerats hydrologiskt (dikesigenläggning) och resten har varit rövning (Naturvårdsverkets/Länsstyrelsens våtmarksdata). Detta innebär att ett mål på att ytterligare restaurera 250 rikkärr hydrologisk, genom igenläggning av diken, är rimligt till och med 2030.

Inför hydrologiska restaureringar behöver man göra utredningar om hur hydrologin påverkas samt planera var och hur åtgärder ska utföras. Markägarförankring är

nödvändig och förberedelser i form av olika upphandlingar behöver också göras. Eventuella dikningsföretag behöver utredas och eventuellt kan nya domar behövas.

Insatser i fält kan bekostas av ÅGP-anslaget men i huvudsak bör restaureringar finansieras genom våtmarkssatsningen. Eventuella åtgärder behöver följas upp, vilket ska budgeteras inom ramen för de enskilda restaureringsprojekten. Utan uppföljning kommer det bli svårt att kunna dra några större slutsatser om åtgärderna varit lyckosamma eller ej.

Röjning och andra restaureringsåtgärder

Andra restaureringsåtgärder än hydrologisk restaurering kan i många fall vara aktuella för att återställa rikkärret i ett gynnsamt skick. Röjningsinsatser och fällning av större träd kan bli aktuella då många rikkärr växt igen sedan hävden upphört. Den största delen av åtgärderna som hittills genomförts inom våtmarkssatsningen är just röjningar. En rimlig ambitionsnivå är att ytterligare 400 rikkärr röjs eller att andra restaureringsåtgärder utförs under åtgärdsperioden. Andra restaureringsåtgärder kan vara fräsning av ytlagret i områden med slätterhistorik, för att få ett jämnare underlag för framtida slätter. Schaktning av ytjordmassor, för att bli av med näringsrik yttlig torv, eller agbestånd på Öland och Gotland, kan även bli aktuellt för att på så vis frilägga kalkrik fuktig jord för återetablering av rikkärrarter.

Förberedande insatser innebär kontakter med markägare, brukare och upphandling av entreprenader. Inför schaktningsåtgärder kan man behöva göra hydrologiska utredningar. Åtgärder i fält behöver handledas och följas upp, vilket ingår i projekteringskostnaden för åtgärden.

Röjning av igenväxningsvegetation kan bekostas av ÅGP-anslaget men i huvudsak bör även denna typ av restaureringar finansieras genom våtmarkssatsningen.

Hävd (underhållsröjning, slätter eller bete)

Det är viktigt att rikkärren sköts med en långsiktigt hållbar hävd, annars kommer de på sikt att växa igen av träd och buskar och få ett tjockare torvlager. I den regelbundna skötseln, som inte alltid behöver vara årlig, ingår huvudsakligen underhållsröjning av slyuppslag, slätter eller bete.

Ambitionsnivån är att 500 ha ska skötas med slätter med 100 ha vardera i Götaland och Svealand samt 200 ha i Norrland. Totalt minst 1600 ha ska ha någon sorts hävd i Götaland och Svealand. På kort sikt bör minst fem rikkärrsobjekt per län slätterhävdas och den sammanlagda slätterarealen bör uppgå till 150 ha, varav 90 ha i Svea- och Götaland.

Det behövs årligen förberedelser inför hävd såsom t.ex. kontakter med markägare, brukare och entreprenörer samt fältbesök. Ofta behöver skötselavtal skrivas med markägare.

Medel för den löpande skötseln kan bekostas med ÅGP-medel eller löpande skötselanslag till länen för skyddade områden, och det finns möjlighet att söka stöd från Jordbruksverkets miljöersättningar. Stödformernas utformning varierar lite under de olika programperioderna, och det kan finnas möjlighet att söka ersättning för våtmarker, betesmarker och slåtteräng. Inom våtmarkssatsningen kan även finnas möjlighet att söka stöd för löpande skötsel.

Test av alternativa skötselmetoder

Mer kunskap om nya och redan beprövade metoder, som t.ex. bränning, röjning av agbestånd, schaktning följt av spridning av brunmossor på schaktade ytor, behövs för att få fram nya och effektiva metoder för att sköta och restaurera rikkärsmiljöer. Det kan även gälla hur man avsätter hö från slåtterinsatser, schaktmassor och röjningsrester (sly eller annan hög vegetation) så att metoderna blir mer resurssnåla och kostnadseffektiva. Mer kunskap om vad som behöver testas kommer troligen också fram allteftersom restaureringsarbetet fortgår. Om helt nya metoder testas bör samarbete ske med forskare så att metoden kan utvärderas på ett bra sätt.

I åtgärdstabellen specificeras inte vilka län som ska utföra metodtesterna. Testförsök ska samrådas med koordinerande län innan de påbörjas.

Populationsförstärkande åtgärder genom återinplanteringsförsök med gulyxne och snäckor (främst större agatsnäcka) inklusive framtagande av utsättningsplaner

Fortsatta försök med utplantering av snäckor, och då främst större agatsnäcka men även kalkkärsgrynsnäcka kan behöva utföras. Flera lokaler av större agatsnäcka har försvunnit och återintroduktion kan vara nödvändigt för att arten ska kunna återkolonisera lokaler. Samarbete med expertis inom området krävs men erfarenheter finns nu från bl.a. Östergötland.

Försök med populationsstärkande åtgärder genom utsättning av plantor eller direktsådd av frön. Uppodling av gulyxneplantor för utplantering pågår i Skåne sedan 2022. Erfarenheter från dessa försök behöver användas för att vidareutvidga utplanteringen till även Öland, Gotland och fler lokaler i Skåne. Riktade åtgärder för gulyxne och större agatsnäcka kan även innebära att avvikande naturtyper berörs, där kalkrikt källvatten, låga konkurrensförhållanden, respektive relevant lövförna förekommer i exempelvis nedlagda grustäcker och strandvallar respektive videbevuxna lövängs-bryor (vattenhål för djur), vattendrag och agmyrar.

Utsättning av kärlväxter ska följa Svenska Botaniska Föreningens (2021) policy för spridning av växtmaterial i naturliga miljöer [policy-vaxtmaterial.pdf](#) och utsättning av både kärlväxter och snäckor ska följa Naturvårdsverkets vägledning (Wetterin 2008) samt IUCN/SSC:s riktlinjer (IUCN/SSC 2013). Innan utsättning påbörjas kan samråd med Naturvårdsverket och framtagande av utsättningsplaner behövas.

Datainsamling och analyser

Åtgärder som föreslås i åtgärdstabellen för datainsamling och analyser:

- Inventering av insekter, spindlar och landmollusker
- Kompletterande inventeringar av rikkärr inklusive sammanställningar av redan utförda inventeringar
- Sammanställning av rikkärrsinventeringens data inklusive ett nationellt GIS-skikt för länens olika rikkärrsinventeringar
- Uppföljning av arter och habitat
- Uppföljning av åtgärder
- Framtagande av manual för uppföljning av åtgärder i rikkärr

Inventering av insekter, spindlar och landmollusker

För att få ökad kunskap om vilka arter som finns i rikkärren, om deras ekologi och pollination behöver ytterligare inventeringar göras. Huvudsakligen kommer fokus att ligga på arter i Bilaga 2 (Sundberg 2006) exempelvis vapenflugor, dvärgflickslända, sammetslöpare och spindlar. Dessutom behöver inventeringar av landmollusker fortlöpa utöver de inventeringar som görs inom biogeografisk uppföljning av landmolluskerna. Inventering av pollinatörer kan ingå, men bör i så fall hållas till arter med stark koppling till rikkärr. Länen uppmanas att samverka med koordinerande län inför inventeringar och om möjligt följa redan beskrivna inventeringsmetoder.

Kompletterande inventeringar av rikkärr inklusive sammanställningar av utförda inventeringar

En målsättning med ÅGP rikkärr är att få en heltäckande rikkärrsinventering i samtliga län (Sundberg 2006). Enligt NILS och Riksskogstaxeringen ligger merparten av Sveriges rikkärr i den fjällnära zonen och kostnaden kan bli riktigt stor om vi vill ha med alla i rikkärrsinventeringen. Osäkerheter har också framförts från Norrlandslänen om hur mycket resurser som bör läggas på detta i främst fjällnära trakter. Eftersom inventeringsinsatsen här kan bli mycket stor bör det utredas om det går att göra en inventering av rikkärr via fjärranalys enligt den AI-modell som genomförts på Gotland (Anderberg m.fl. 2022). En sådan pilotanalys är nu initierad av Naturvårdsverket 2025.

Det finns i och med de stora restaureringsinsatserna, som görs inom våtmarkssatsningen, ett behov av att översiktligt inventera rikkärr som är i behov av restaureringsinsatser eller andra åtgärder kopplat till prioriteringslistan (se ovan). Insatser för att utföra en sådan översiktlig behovsinventering bland länets rikkärr kan även ingå i denna post.

Det finns en stor variation mellan de olika länen med avseende på hur mycket som återstår i inventeringsväg. Några få län har gjort inventeringar men inte slutfört sammanställningar av data och rapport. Några län har enbart mindre kompletteringar kvar att utföra samt att sammanställa data.

Sammanställning av de länsvisa rikkärrsinventeringarnas data inklusive nationella GIS-skikt

Det har länge funnits ett behov av att göra en nationell sammanställning av de länsvisa rikkärrsinventeringarna både vad gäller dataunderlag och GIS-skikt. Ambitionen har varit att data ska sammanfogas med Naturvårdsverkets VMI-inventering som utgångspunkt, men att rikkärrsdata kan stå separat. Arbetet går ut på att samla ihop och kvalitetssäkra dataunderlagen från de länsvisa inventeringarna samt att sammanföra dessa till en gemensam databas samt GIS-skikt.

Uppföljning av arter och habitat

För att kunna utföra riktade insatser både för rikkärr och arter behöver vi fortlöpande göra uppföljande inventeringar av habitatet och arter. För de i åtgärdsprogrammet ingående arterna är det viktigt att följa upp hur populationerna utvecklas över både kort och lång sikt och även i områden utanför skyddade områden.

Arbetet med uppföljning av arter och habitat kan ingå i ÅGP-arbetet men det görs flera insatser på olika nivåer så här krävs en bra samordning mellan de olika insatserna. På nationell nivå görs den biogeografisk uppföljningen på uppdrag av Naturvårdsverket. Där ingår bl.a. gulyxne, de båda grynsnäckorna och naturtypen rikkärr. Ett tiotal av länen har en miljöövervakning av rikkärr inom RMÖ. Skyddade rikkärr som är hävdberoende har tidigare följts upp genom uppföljning av skyddad natur (Götbrink & Haglund 2010), men denna metod har varit för tidsödande och komplex så den utförs inte längre. En ny metod för uppföljning av rikkärr är under framtagande av Naturvårdsverket, men är inte ännu klar. Gulyxne följs i alla län upp främst genom Floraväktarna. Källmiljöer (däribland källor i rikkärr och kalktuffkällor) följs upp på nationell nivå genom biogeografisk uppföljning enligt en metodik framtagen av Henrik Weibull (Weibull m.fl. 2019).

Det har nyligen uppmärksammats att storskaligt slåtttrade rikkärr (med t.ex. pistmaskin) kan ge alltför homogena rikkärr utan småskaliga strukturer som gjort vissa arter minskat drastiskt (Kozub m.fl. 2018). Det vore rimligt att undersöka vidare hur denna typ av slåtter påverkar olika artgrupper för att få reda på hur ofta och var metoden är lämplig eller när den bör undvikas.

Uppföljning av åtgärder

Åtgärdsuppföljning är en mycket viktig del i arbetet för att följa upp hur t.ex. restaurerings- eller skötselåtgärder fallit väl ut. De åtgärdade områdena följs upp direkt efter åtgärd och gärna året eller åren efter. Lämplig inventeringsmetodik bör användas för att följa utvecklingen eller för att se hur en enskild art svarar på genomförda åtgärder. Dock saknas idag lämpliga metodbeskrivningar för åtgärdsuppföljning, vilket motiverar att man tar fram en sådan manual inom åtgärdsprogrammet (se nedan). Systematisk fotografering före och efter åtgärd är en miniminivå. Uppföljning av åtgärder bör som en regel alltid ingå som en del av åtgärdens finansiering.

Framtagande av manual för uppföljning av åtgärder i rikkärr

Systematiska uppföljningar av åtgärderna behövs för att stärka kunskapen om de åtgärder som utförs i rikkärr får avsedd verkan. Tydliga och enkla uppföljningsmetoder för olika åtgärdstyper (återvätning, röjning, hävd och olika populationsförstärkande åtgärder) behöver tas fram och sammanställas i en manual för uppföljning av rikkärrsåtgärder. Det bör också utredas var data ska samlas för att de utförda uppföljningsåtgärderna ska kunna sammanställas.

Referenser

- Anderberg, R. m.fl. 2022. Inventering av rikkärr, Gotland 2022–2023. Ekologigruppen AB.
- Artdatabanken. 2020. Rödlistade arter i Sverige 2020. Artdatabanken, Sveriges lantbruksuniversitet. Uppsala.
- Gunnarsson, U. 2014. Sammanställning och utvärdering av arbetet med åtgärdsprogram för bevarande av rikkärr 2006 till 2013. Länsstyrelsen Dalarna.
- Götbrink, E. & Haglund, A. 2010. Manual för uppföljning i myrar i skyddade områden. Version 5.0. Naturvårdsverket.
- Hansson, J. & Gunnarsson, U. 2022. Handbok för skötsel och restaurering av rikkärr. Länsstyrelsen Dalarna rapport 2022:11.
- IUCN/SSC. 2013. Guidelines for Reintroductions and Other Conservation Translocations. Version 1.0. IUCN Species Survival Commission. Gland, Switzerland.
- Kozub, L., Goldstein, K., Dembicz, I., Wilk, M., Wyszomirski, T. & Kotowski, W. 2018. To mow or not to mow? Plant functional traits help to understand management impact on rich fen vegetation. *Applied Vegetation Science* 22: 27-38. <https://doi.org/10.1111/avsc.12411>.
- Naturvårdsverket. 2007. Myrskyddsplan för Sverige, Huvudrapport över revidering 2006. Naturvårdsverkets rapport 5667:2007.
- Naturvårdsverket. 2025. Bevarandestatus för livsmiljötyper i EU:s art- och habitatdirektiv. Bedömning 2025. Naturvårdsverkets webb: <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/biologisk-mangfald/vart-arbete-med-biologisk-mangfald/rapportering-av-status-for-arter-och-livsmiljotyper/livsmiljotyper/>
- von Proschwitz, T., Roth, J. & Lundin, K. 2023. Blötdjur: Snyltsnäckor – skivsnäckor: Mollusca Pyramidellidae–Planorbida. Nationalnyckeln, SLU Artdatabanken, Uppsala.
- SOU 2025:21. Miljömålsberedningens förslag om en strategi för hur Sverige ska leva upp till EU:s åtaganden inom biologisk mångfald respektive nettoupptag av växthusgaser från markanvändningssektorn (LULUCF). SOU 2025:21.
- Sundberg, S. 2006. Åtgärdsprogram för bevarande av rikkärr (inklusive arterna gulyxne, *Liparis loeselii*, kalkkärrsgrynsnäcka, *Vertigo geyeri* och större agatsnäcka, *Cochlicopa nitens*). Naturvårdsverket rapport 5601: 1–80.
- Sundberg, S. 2022. Två decenniers letande har ökat kunskapen om gulyxne. *Svensk botanisk tidskrift* 116: 120–131.
- Weibull, H., Malmqvist, A., Svedholm, J. & Hultengren, S. 2019. Fältmanual för uppföljning av källor. Naturtyperna källor och källkärr (7160) och kalktuffkällor (7220). Naturcentrum AB, Rapport 2019-12-16. Stenungsund.

- Wetterin, M. 2008. Utsättning av vilda växt- och djurarter i naturen. Naturvårdsverket PM 2008-05-22, Dnr 401-3708-08 NI.
- Wigge, G. & Gunnarsson, U. 2018. Redovisning av åtgärdsprogram för bevarande av rikkärr 2014–2018. Naturvårdsverket, opublicerat.

Bilaga 1.

Föreslagna åtgärder för perioden 2025–2030.

Kategori: Ordinarie åtgärdsprogram alla län ingår utom Blekinge.

	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Åtgärd								
Dialog och samverkan								
Kontinuerlig rådgivning, information och vägledning	Alla		Lst, SKS	NV-ÅGP	2 500 000		1	Årligen ¹
Möten och kurser om restaurering och skötsel av rikkärr	Koordinerande län		Lst	NV-ÅGP	300 000		1	2026, 2027, 2028, 2029, 2030
Tryckkostnad för nytryck av broschyrer om hänsyn till rikkärr vid markanvändning samt av handboken för skötsel och restaurering av rikkärr	Koordinerande län		Lst	NV-ÅGP	150 000		2	2030
Prioriteringslista för skydd och restaurering av rikkärr	Alla		Lst	NV-ÅGP, NV-skydd	500 000	500 000	2	2028
Områdesskydd	Alla	Enligt prioriteringslista	Lst	NV-områdesskydd	0	2 000 000	1	2030
Aktiva åtgärder i fält								

Hydrologisk restaurering, förberedelser	Alla	250 objekt	Lst	NV-ÅGP, NV-Våtmarkssatsningen	1 000 000	20 000 000	1	Årligen ²
Hydrologisk restaurering, insatser	Alla	250 objekt	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel, NV-Våtmarkssatsningen	1 000 000	50 000 000	1	Årligen ²
Röjning och andra restaureringsåtgärder, förberedelser och insatser i fält	Alla	400 objekt	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel, NV-Våtmarkssatsningen	1 500 000	25 000 000	1	Årligen ²
Hävd (underhållsröjning, slåtter eller bete), förberedelser (kontakter med markägare och brukare) och utförande av hävd i oskyddade områden	Alla	1600 ha hävdas (varav 500 ha med slåtter)	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel, JBV-miljöstöd, NV-Våtmarkssatsningen	4 500 000	10 000 000	1	Årligen ²
Test av alternativa skötselmetoder	Utvalda		Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	500 000	5 000 000	2	2030
Populationsförstärkande åtgärder genom återinplanteringsförsök med gulyxne och snäckor (främst större agatsnäcka) inklusive framtagande av utsättningsplaner	C, E, H, M, X och I		Lst	NV-ÅGP	500 000		1	2028
Datainsamling och analyser								
Inventeringar av insekter, spindlar och landmollusker	Alla		Lst	NV-ÅGP	2 000 000		1	2030
Kompletterande inventeringar av rikkärr med målsättningen en åtgärdsbehovsinventering i norrlandslänen samt i övriga län kompletterande inventeringar inkl. sammanställning av utförda inventeringar ³	C, D, E, W, X, Y, Z, AC och BD		Lst	NV-ÅGP	5 000 000		1	2030
Sammanställning av de länsvisa rikkärrsinventeringarnas data inklusive ett nationellt GIS-skikt	Koordinerande län		Lst	NV-ÅGP	300 000		1	2027

Uppföljning av arter och habitat	Alla		Lst	NV-ÅGP, NV-biogeografisk uppföljning, RMÖ	1 000 000	2 500 000	1	Årligen ²
Uppföljning av åtgärder	Alla	Åtgärdsområden	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel, NV-Våtmarkssatsningen	1 000 000	2 500 000	1	Årligen ²
Framtagande av manual för uppföljning av åtgärder i rikkärr	Koordinerande län		Lst	NV-ÅGP	250 000		1	2028
Total uppskattad kostnad för åren 2025–2030					21 980 000	117 500 000		
								139 500 000

¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.

² - Kostnaden som anges är den totala summan under programperioden.

³ - Inventering som inte är planerad enligt Bilaga 1 kan utföras i mindre omfattning även i län/områden/lokaler som inte är listad som berörda län enligt ovan om det förekommer starka indikationer av artens förekomst. Sådana inventeringar ska i förväg stämmas av med koordinerande länsstyrelse för programmet.

